

SPOREN VAN HERINNERING

nr.26
December
2017

BELGIQUE - BELGIË
PP
BRUSSEL X
1/9464

PEDAGOGIE EN GESCHIEDENISOVERDRACHT

EEN UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

| DRIEMAANDELIJKS NR 26 | OKTOBER - NOVEMBER - DECEMBER 2017
| AFGIFTEKANTOOR: BRUSSEL X | ERKENNINGSNUMMER P 602292

INHOUDSOPGAVE

ACTUALITEIT

Het beeld van het kind
in de dystopische roman
pag. 2

AUSCHWITZ

Het lot van de kinderen
in Auschwitz-Birkenau
pag. 4

UITGEDIPT

Van kinderen en mannen
pag. 6

WIST JE DAT...

...kinderen slachtoffers van
beelden kunnen worden?
pag. 10

VRAAGSTUK

Het geval Lidice (deel drie)
pag. 13 + pedagogische fiche

KLASREFLECTIE

De naakte waarheid
pag. 15

VARIA

pag. 18

© Alle rechten voorbehouden

ACTUALITEIT

Van slachtoffer tot redder

— Het grote succesverhaal van de laatste jaren,
de 'dystopische' roman, toont een heel nieuw
beeld van 'het kind in de conflictzone'

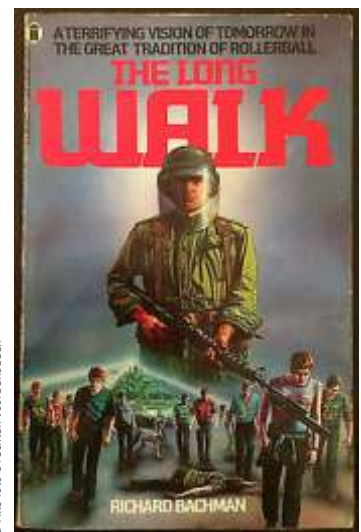
Het beeld van het kind in de dystopische roman

Van slachtoffer tot held

In 1954 verschijnt *Lord of the Flies* van William Golding. Het is niet het eerste dystopische verhaal dat de boekenrekken haalt, maar wel het eerste waarin kinderen centraal staan. Als slachtoffers maar ook als beulen. Het recht van de sterkste, propaganda, de macht van het woord, kuddegeest, de zondebok. Alle ingrediënten zijn aanwezig om wat begint als een willekeurig gevormde microkosmos bestaande uit een stelletje verloren stukjes mens stilaan te herschappen tot een totalitaire staat. Golding laat een aantal kinderen die vluchten tijdens een oorlogsevacuatie neerstorten op een onbewoond eiland ergens in de Stille Oceaan. Al snel verandert hun hoop op redding in een strijd om te 'regeren'. Natuurlijke leiders en machtswellustelingen staan vlug lijnrecht tegenover elkaar. Moet er gestemd worden voor leiderschap? Of wordt de sterkste, de slimste, de beste jager, automatisch het hoofd van de groep? En wat met de zwakken, de dommen, de luiards, de tegenstribbelende betweters? Moeten er wetten gemaakt worden, moet er gestraft worden? Tot waar zullen de jongens gaan om

hun plek te beschermen, zullen ze elkaar bijstaan of wordt het ieder voor zich? Het hele doen en laten van een door de Tweede Wereldoorlog getraumatiseerde bevolking wordt onder de loep genomen: zij die profiteerden van de tijdelijke macht die hen verstrekt werd, zij die onder de macht van deze verblinde gekken geleden hebben, de deserteurs, zij die verzet pleegden en zij die solidair bleven ondanks het sluimerend gevaar, maar ook zij die maar al te graag een stukje meeeten van de koek en vooral zij die – soms tegen beter weten in – blaatten met de kudde schapen. Het verhaal eindigt met de komst van soldaten die het opgemerkte vuur onderzoeken. De kinderen worden door de militairen geconfronteerd met de onmenselijkheid van hun daden, waarna ze het schip opstapen dat hen zal meenemen naar de nog steeds woekerende oorlog.

Het zal tot 1962 duren voor een tiener weer de hoofdrol zal spelen in een ander verhaal van wanhoop: *A Clockwork Orange* van Anthony Burgess. In de dystopische verhalen van voor deze periode zijn het meestal jonge, verliefde volwassenen die de emo-

© Alle foto's rechten voorbehouden

© Alle foto's rechten voorbehouden

tieloze en onrechtvaardige maatschappij waarin zij leven willen ontvluchten of omverwerpen: in *Brave New World* (1932) van Aldous Huxley, *Animal Farm* (1945) en *Nineteen Eighty-Four* (1949) van George Orwell en in *Fahrenheit 451* (1953) van Ray Bradbury vinden we het beeld van het kind nog niet terug.

In 1969 schrijft Stephen King *The Long Walk*, een roman die pas 10 jaar later uitgegeven zal worden onder King's pseudoniem Richard Bachman. Het verhaal speelt zich af in een alternatief Amerika waar Duitsland de Tweede Wereldoorlog gewonnen heeft en waar kinderen een marathon opgelegd krijgen waarbij de prijs hun leven is. De roman zit boordevol verwijzingen naar de elitejeugd van Hitler en toont het absolute dilemma tussen solidariteit en rebellie enerzijds, en brave meegaandheid anderzijds, wanneer je eigen leven in gevaar is.

In de jaren 1970, 1980 en 1990 verschijnen weinig literaire werken waarin kinderen de hoofdrol spelen, maar sinds het nieuwe millennium zien we een ware explosie: kinderen en tieners draven op in elk succesverhaal, en in het bijzonder in de jeugdliteratuur waar

het nieuwe Dystopia keer op keer voor kaskrakers zorgt: *Armageddon's Children* van Terry Brooks, *The City of Ember* van Jeanne DuPrau, *The Hunger Games Trilogy* van Suzanne Collins, *The Maze Runner Trilogy* van James Dashner en de *Divergent Trilogy* van Veronica Roth zijn verhalen waarvan elke tiener in Europa en Amerika het boek gelezen of de film gezien heeft. Ze schetsen een beeld van het kind in tijden van oorlog, van onrust en totale verwarring, bijna steeds in totale afwezigheid van enige ouderlijke bescherming. Het kind blijft slachtoffer, maar neemt ook het heft in eigen handen, wordt de held, redt andere kinderen en soms zelfs de ouders. Het vertrouwen in de volwassene verdwijnt of wordt beschaamd – als het er al ooit is geweest. In de 21ste eeuw is de representatie van het kind in tijden van conflict mijlenver verwijderd van de beelden van het jongetje in het getto, van het kind in de gestreepte pyjama of van het napalmmeisje. ■

Georges Boschloos

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Het lot van de kinderen in Auschwitz-Birkenau

Vanaf 1940 werden er Poolse kinderen gedeporteerd met volwassenen naar Auschwitz. Op het keerpunt van 1942 – 1943 werden ook kinderen uit de regio Zamość (waarvan de meesten snel vermoord werden) samen met volwassenen naar Birkenau gedeporteerd. In 1944 volgden dan eveneens kinderen uit Warschau die de opstand van deze stad in augustus hadden overleefd. Joodse kinderen werden vanaf 1942, samen met hun ouders gedeporteerd. De grote meerderheid werd na selectie naar de gaskamers gezonden. Sporadisch werden tieners (zowel jongens als meisjes) naar het kamp gestuurd voor om arbeid te verrichten, normaal waren dit kinderen ouder dan 14 jaar, maar uitzonderingen hierop bestaan. Kinderen uit het getto van Theresienstadt werden ondergebracht in het zogenaamde Theresienstadt *Familienlager*, een subkamp (BIIb) binnen Birkenau. In een ander 'familiekamp', dat van de Roma en Sinti (BIle), werden eveneens kinderen samen met hun ouders opgeslo-

ten. Dit waren opmerkelijke uitzonderingen, want normaal werden de gevangenen strikt gescheiden volgens geslacht. De SS-dokter Josef Mengele deed in Birkenau experimenten op zowel Joodse als Roma en Sinti kinderen, wat deze een korte – maar gruwelijke – levensverlenging bood. Beide subkampen werden uiteindelijk geliquideerd en de kinderen die op dat moment nog in leven waren werden ter dood gebracht. Andere kinderen (hoofdzakelijk uit Wit-Rusland) werden gedeporteerd met hun ouders naar

Auschwitz – Birkenau in 1943-1944. De meerderheid van deze kinderen werd nadien gedeporteerd naar speciaal voor kinderen voorziene kampen nabij Łódź, in het bijzonder in Potulice en Konstantynów.

Tot midden 1943 werden alle kinderen die in Auschwitz geboren werden, ongeacht hun herkomst, vermoord met meestal een fenolinjectie. Daarna werden niet-Joodse borelingen in leven gelaten. Zij werden administratief beschouwd als nieuwkomers en dusdanig getatoeëerd op hun dijen

Interieur van barak 13 in het vrouwenkamp Bla in Birkenau
↓

© Frediano Sessi / Carlo Saletti

Kinderen tonen hun
tatoeagenummer bij
de bevrijding van
Auschwitz →

of zitvlak. Door de slechte omstandigheden binnen het kamp overleefden slechts weinig zuigelingen. Kinderen van Joodse moeders werden vermoord tot eind oktober 1944, datum waarop de SS de moorden van alle Joden in Auschwitz stopzetten. Volgens de gegevens werden ten minste 700 kinderen in Auschwitz – Birkenau geboren (inclusief de Roma en Sinti). Vanaf de herfst van 1943 werden de kinderen in aparte barakken (nr. 31 en 32) ondergebracht van het vrouwenkamp (Bla) in Birkenau. Omdat de sterfte zo hoog was, hebben de kampoverheden toegelaten dat de levensomstandigheden ietwat zouden verbeteren. De voedselrantsoenen werden vermeerderd en sommige barakken werden door gevangenen zelfs versierd met tekeningen. In de *Familienlager* voor de Joden uit Theresienstadt en de Roma en Sinti waren eveneens rudimentaire scholen voorzien.

Vanaf 1942 werden Poolse kinderen die gedeporteerd waren vanuit de regio Zamość (het zuidoosten van het huidige Polen) in het kader van de *Aktion Zamość* samen met de volwassenen ondergebracht. *Aktion Zamość* was een onderdeel van het *Generalplan Ost* dat de nazi's uitgewerkt hadden om agrarisch interessante regio's in Oost-Europa te koloniseren met Duitsers. Daarom moest de lokale bevolking verplaatst worden, concreet wou dit

zeggen dat Joden naar de uitroeiingscentra (Betžec, Majdanek en Auschwitz) gebracht werden om er vernietigd te worden, Polen (niet-Joden) werden in harde omstandigheden gedeporteerd. De regio rond de stad Zamość werd interessant voor de kolonisatie gedacht door de vruchtbare gronden en de aanwezigheid van *Volksdeutschen* sinds de 19^e eeuw. De verplaatsing van Polen had ook nog een ander aspect: de volgens de nazi's 'raciaal recupereerbare kinderen' werden na strenge selectiecriteria in Duitse kinderloze gezinnen geplaatst. Voor Joodse kinderen was dit echter nooit een optie. Voor de meeste Slavische kinderen ook niet, men schat dat 200 à 300 kinderen, vooral meisjes, uit de regio Zamość in Birkenau met een fenolinjectie werden omgebracht. De historica Helena Kubica schat dat zo'n 232 000 kinderen naar Auschwitz werden gedeporteerd, waarvan ongeveer 216 000 Joodse kinderen, 11 000 Roma en Sinti, 3 000 Poolse kinderen en meer dan 1 000 kinderen uit Wit-Rusland, Rusland en Oekraïne. 22 342 kinderen en jonge mensen (onder 14

jaar) werden in de kampregisters opgenomen. Tijdens de evacuatie van het kamp werden kinderen in de 'doodsmarsen' meegesleurd. Zo'n 700 werden 'bevrijd' in januari 1945, zij waren niet in staat geweest om de marsen mee te doen. Volgens recent onderzoek van Dr. Laurence Schram, werden vanuit België 4 245 Joodse kinderen jonger dan 15 jaar naar Auschwitz gedeporteerd. Hiervan overleefden slechts 8 jongens en 6 meisjes. ■

Frédéric Crahay

Directeur

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

De vzw Auschwitz in Gedachtenis organiseert jaarlijks een studiereis *In het spoor van de Shoah in Polen*. Tijdens deze reis bezoekt u Zamość en verneemt u meer over *Aktion Zamość* en het *Generalplan Ost* in het algemeen. Meer info vindt u in de rubriek *Varià* van deze *Sporen van Herinnering*.

Van kinderen en mannen

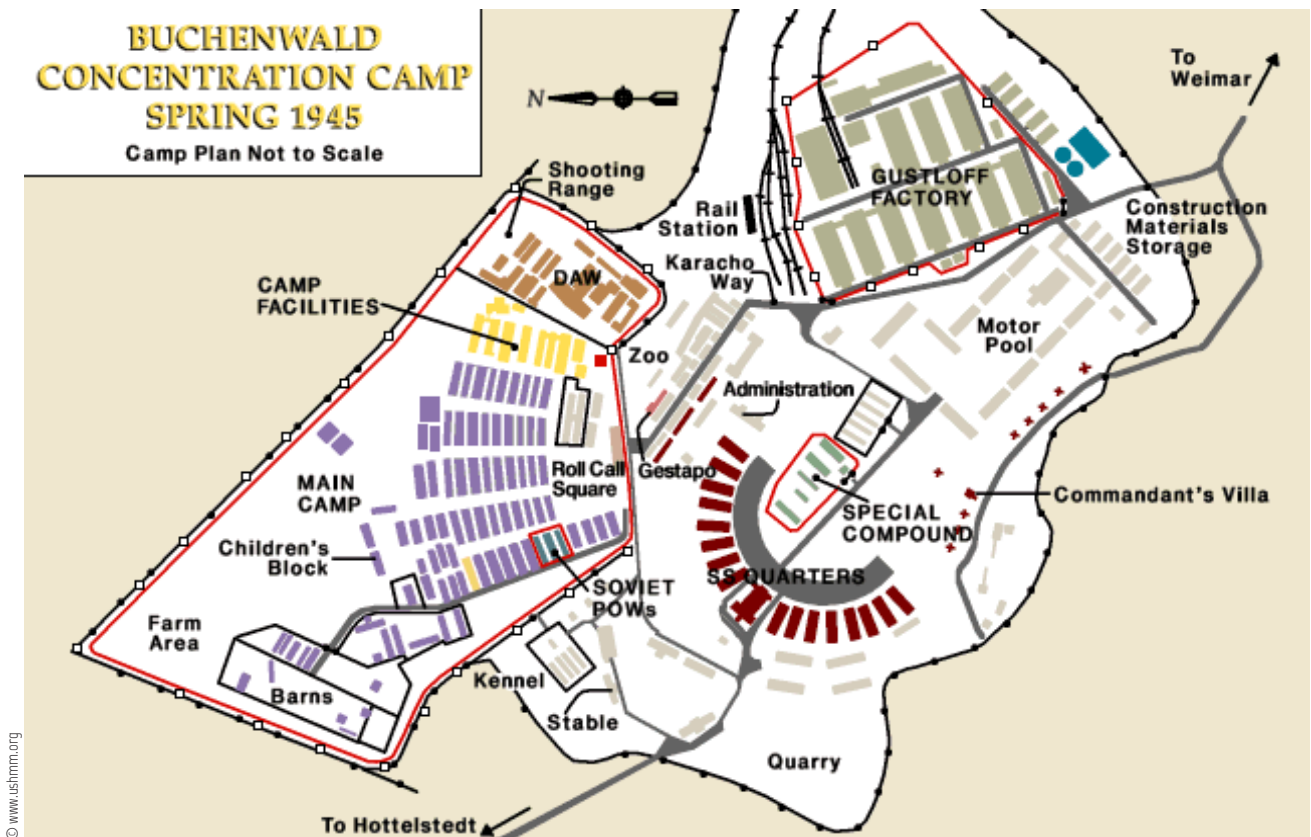
15 juli 1937. Weimar. 149 gevangenen van het concentratiekamp van Sachsenhausen worden in vrachtwagens aangevoerd. Deze opposanten van het naziregime ontbossen op korte tijd de heuvel van Ettersberg. Ontdaan van al hun bezittingen en met amper voldoende gereedschap, zonder paarden of wagens, moeten de mannen niet alleen de bomen verwijderen maar ook leidingen en elektriciteit aanleggen en wegen bouwen. Het werkritme is hels en de arbeidsomstandigheden zijn loodzwaar. Ze starten bij zonsopgang en stoppen pas op het einde van een lange zomerdag. De slaven werken aan de oprichting van een nieuw concentratiekamp, het kamp van Buchenwald. Andere gevangenen, de ongewensten, de parasieten van de nijvere Duitse maatschappij, zullen nog toekomen als versterking. De Gestapo heeft een grootschalige arrestatie-operatie uitgevoerd onder bedelaars, zwervers, werklozen, zigeuners en alcoholici en heeft ze naar Weimar laten overbrengen. Het zijn er 4 000, hetzij 59% van de bevolking van het kamp in aanbouw. De Duitse en Oostenrijkse antifascisten vertegenwoordigen 21% en de Joden, Duits en Oostenrijks, 16%. Er zijn ook getuigen van Jehova bij en misdadigers van gemeen recht.

In de loop van de oorlog wordt de populatie van Buchenwald internationaler. Ze diversifieert en verjongt. De bevolkingsstatistieken tonen een bijna constante toename tussen de zomer van 1940 en de winter van 1944. In december 1944 bestaan de gevangenen voor een derde uit mannen jonger dan 20 jaar, waaronder ook kinderen. Eind september 1944 is de situatie van dien aard dat de kampoverste Hermann Pister het bevel geeft een transport naar Auschwitz te sturen met uitsluitend Roma kinderen en adolescenten, die vermoord zullen worden in de gaskamers. Paradoxaal genoeg neemt de gemiddelde leeftijd van de SS'ers

belast met de bewaking van het kamp, de *SS Totenkopf*-eskaders, gestaag toe. Gezien de strikte aanwervingsvoorwaarden, onder andere 'jong en gezond zijn', waren de meeste mannen bij de opening van het kamp jonger dan 21 en de allerjongsten 16. Later zullen die laatsten de rangen van de *Waffen-SS* vervoegen aan het front, waar ze nuttiger worden geacht. Mannen van 30 tot 40 jaar en zelfs oorlogsinvaliden vervangen hen in het kamp.

De kinderen en de jongeren die in Buchenwald gevangen gehouden worden, zijn afkomstig van landen die onder het nazi-juk zijn gevallen. Bij de invasie van Polen verplicht de SS jonge Polen, Joden en Roma mee te werken aan

constructiewerkzaamheden die van nature afmattend zijn en moeten worden uitgevoerd onder het constante toezicht van de SS. Het toenemende aantal jongeren die aan hun lot zijn overgelaten en dag in dag uit fysiek en mentaal lijden, met een gewisse dood in het verschiet, laat sommige gevangenen niet onverschillig. Het aantal gerichte persoonlijke initiatieven en georganiseerde acties neemt toe. Ze willen in de mate van het mogelijke de kinderen en de adolescenten beschermen, ze beschutten tegen fysieke uitputting, tegen het geweld van de bewakers, tegen de ontreddering en ook tegen de openlijke en gelegenheidspedofielen.

Op de kaart van het kamp van 340 hectare zijn er meerdere plekken die zich onderscheiden door de aanwezigheid van kinderen en erg jonge adolescenten. Terwijl de wat oudere jongeren tussen 17 en 20 jaar geschikt geacht worden om te werken en samen met de volwassenen in een *Arbeitskommando* worden ingezet, bevinden de jongsten zich in een precare situatie omdat ze volgens de SS 'volkomen onbruikbaar' zijn en daardoor het risico lopen naar de gaskamers van Auschwitz te worden gestuurd. Vandaag worden er jammer genoeg maar drie plekken onder de aandacht gebracht van de bezoeker, namelijk *Block 8*, het *Kleine Lager* (het 'Kleine Kamp') en *Kinderblock 66*.

Block 8

Hier worden jonge Polen, Joden, Roma en Sinti ondergebracht die naar Buchenwald zijn gestuurd om er gedwongen constructiewerkzaamheden uit te voeren. Dit is het resultaat van onderhandelingen tussen de SS en communistische gevangenen. In 1943 stelt de kampoudeste, de communist Erich Eschke, voor aan de SS een school op te richten voor deze adolescenten om hen de kampdiscipline in te prenten, hen Duits en zelfs het vak van metser aan te leren. Dit exploit was mogelijk dankzij de vastberadenheid van Wilhelm Hammann, Duits politicus en pedagoog, Franz Leitner, een Oostenrijkse communist en Fyodor

Mikailichenko, een jonge Rus van 16 jaar. Alle 3 kregen ze na de oorlog de titel 'Rechtvaardige onder de Volkeren'.

Het Kleine Lager en het Kinderblock 66

In 1942 krijgt Buchenwald een zone die het 'Kleine Lager' gaat heten. Deze quarantainezone scheidt de mannen van het kamp van de nieuwe aankomelingen die worden gevestigd in wat vroeger stallen waren. De eerste kinderen van het *Kleine Lager* zijn Joden, Sinti en Roma. Ze komen uit Auschwitz om de vereiste arbeidskrachten te leveren voor de almaar toenemende behoeften

© Caroline Héine

← *Jedem das Seine*, los vertaald als 'Ieder krijgt wat hij verdient', staat op de toegangspoort van Buchenwald zoals in Auschwitz het beruchte *Arbeit macht Frei* te lezen staat bij aankomst

van de Duitse industrie. Drie jaar later verandert het overbevolkte *Kleine Lager* in een onbeschrijflijk crepeerhok. De SS evacueert de kampen van het Oosten naar Duitsland en de talloze gevangenen van de 'dodentocht' stromen Buchenwald binnen. In juni 1945 slagen het Internationaal Communistisch Comité van het kamp en het Joodse weerstandswerk erin binnen dit Kleine Kamp honderden kinderen samen te brengen in een *Block* dat ze onder de verantwoordelijkheid plaatsen van Antonin Kalina, een Tsjecho-Slowaakse communist. De levensomstandigheden zijn gruwelijk. De ziektes die dit deel van het kamp teisteren, beschermen de jongeren ook in zekere zin tegen de SS die zich hier maar zelden laat zien uit vrees zelf besmet te raken. Een uniek en uitzonderlijk feit is dat deze kinderen niet naar buiten moeten voor het appèl. Ze worden beschermt tegen de koude geteld binnen in *Block 66*. De gevangenen doen al het mogelijke om hen bezig te houden, voedsel

te brengen, een gevoel van bescherming en enige troost te bieden.

Naast deze initiatieven van de verschillende weerstandswerken van Buchenwald zijn er ook individuele acties die spontane hulp bieden aan de jongeren, zoals die van Ernst Klimt, een jonge Sinti. Ernst is 14 jaar wanneer hij eenzaam en alleen terecht komt in Buchenwald na eerder opgesloten te zijn geweest in Auschwitz en daar zijn familie te hebben verloren. Ernst toont zoveel moed, vastberadenheid en durf dat hij zonder het te weten een reputatie verwerft onder de gevangenen. Wanneer hij nutteloos wordt verklaard omdat hij aan het einde van zijn Latijn is, wordt hij verwijderd uit de Gustloff-fabrieken aan de rand van het kamp en naar een steengroeve gestuurd waar hij zich verwondt. Na enkele dagen rust vraagt hij aan een SS'er hem over te brengen naar een andere plek. Hij laat zich doorgaan voor een kleermaker en komt terecht in het naaiatelier.

Om de SS te bewijzen dat hij niet heeft gelogen, moet hij in twee dagen een broek naaien, een opdracht die gedoemd is te mislukken. Twee kleermakers kwijten zich echter van deze taak in zijn plaats en Ernst wordt hun leerling. Zijn verhaal doet de ronde in het kamp. Enkele weken later beveelt de SS een lijst op te stellen voor het transport van 200 kinderen met bestemming Auschwitz. Het nummer van de jongen staat ook op deze lijst. Op het allerlaatste moment worden twaalf nummers veranderd, waaronder dat van Ernst, dat door de gevangenen die verantwoordelijk zijn voor de keuze van de personen bestemd voor het transport, wordt herkend. De volgende dag bevindt Ernst zich in een *Außenkommando* ver weg van de SS.

Met de hulp van de kameraden van het Statistiekbureau, de verpleegpost en de kampoude, Baptist Feilen, een Duitse communist, helpt hij jonge Sovjet-Russen en Polen door ze in het wascommando te laten opnemen. Dankzij die toewijzing moeten ze niet meedoen aan de wegworpen die fysiek erg zwaar zijn en bovendien gepaard gaan met aanhoudend geweld van de SS.

Het zijn maar enkele van de vele voorbeelden.

Van de duizenden kinderen en jongeren die werden gedeporteerd naar Buchenwald zijn er nog

Een paardje dat waarschijnlijk →
als speelgoed ter plaatse
uit een stukje hout werd gesneden

© Caroline Heine

maar 904 in leven wanneer het *Third US Army* het kamp bevrijdt. De Amerikaanse dokters houden zich meteen met hen bezig maar er sterven er desondanks nog. De kinderen die niet verenigd kunnen worden met hun familie, worden naar Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Tsjecho-Slowakije overgebracht, waar ze verder verzorgd worden.

En hoe staat het ondertussen met de herdenking van deze daden van verzet, weerbaarheid en solidariteit, die plaatsvonden binnen een context van totale ontmenselijking, in een omgeving waarin het individuele overleven overheerste? Laten we niet vergeten dat de overlevingskansen van de jongeren erg klein waren en dat sommige gevangenen ondanks alles toch de keuze hebben gemaakt te investeren in hun erg onzekere toekomst, door enorme risico's te nemen, soms met gevaar voor eigen leven. De aanwezigheid van die jongerenpopulatie in Buchenwald springt de bezoekers van het Memoriaal niet meteen in het oog. Zonder gids kan men makkelijk aan de markante tekens van deze opmerkelijke plekken voorbijgaan. Als men niet naar de Bevrijdingstoren gaat aan de rand van het kamp, ziet men niet alle standbeelden van de gevangenen en het kind aan de hand van een van hen. Enkele jaren geleden waren er nochtans interac-

tieve zuilen aan de locaties van *Block 8* en *Block 66* en aan het *Kleine Lager*. De bezoeker kon hier even stoppen en luisteren naar de geschiedenis van al deze plekken en de herinneringen van enkele kinderen die er hebben geleefd. Het is spijtig dat deze zuilen werden verwijderd. Tot slot bevinden er zich in het gebouw voorbehouden aan de permanente tentoonstelling over de kampgeschiedenis, enkele vitrines met objecten die verwijzen naar de samenwerking tussen de gevangenen en de zorg voor de kinderen. Zijn die echter voldoende om ons echt bewust te worden van de uitzonderlijke verwezenlijkingen van sommige mensen en de weloverwogen of spontane handelingen waardoor sommige kinderen en adolescenten de hel van Buchenwald konden overleven? ■

Sabine Bordon

Gastonderzoeker CEGESOMA
Vertaling: Rudy Trullemans

Bibliografie

COMBE, Sonia, Une vie contre une autre : échange de victime et modalités de survie dans le camp de Buchenwald, Parijs, Fayard, 2014.

STEIN, Harry, Buchenwald Concentration Camp, 1937-1943: a Guide to the Permanent Historical Exhibition, Gedenkstätte Buchenwald, Wallstein, 2010.

Buchenwald-Kinder, Eine Hörinstallation an drei Orten, Gedenkstätte Buchenwald, s.d.

HERBERT, Ulrich, ORTH, Karin, DIECKMANN, Christoph, Die nationalsozialistischen Konzentrationslager, Entwicklung und Struktur Band I, Wallstein, 2002

STEIN, Sabine, "Es gibt hier keine Kinder, Jugendliche und Kinder im KZ Buchenwald, in: Treffen der Nachkommen, Lezing, 9 september 2017.

...kinderen slachtoffers van beelden kunnen worden?

De Hitlerjugend, een 'kneedbare jeugd'

Wanneer de NSDAP, de nazipartij van Hitler, in de vroege jaren 1920 het licht ziet, richten nazi-ideologen hun pijlen op de jeugd. Vanaf dat ogenblik zal de Duitse jeugd geïndoctrineerd worden en ondergedompeld in de nazi-ideologie. Hitler en de zijnen moeten wellicht een volwassen generatie heropvoeden; jeugd zullen ze echter helemaal kunnen modelleren naar de idealen van het nationaal-socialisme.

In 1938 vat Hitler de opvoeding van de Duitse jeugd aldus samen: 'Deze jeugd leert niets anders dan in het Duits te denken en te handelen. Als een tienjarige jongen en meisje lid worden van onze organisaties, komen ze eerst bij het Jungvolk, en dan de Hitlerjugend. Dan nemen we ze op in de partij, het Arbeitsfront, de SA of de SS. Als ze dan nog geen echte nationaal socialist zijn geworden zijn, komen ze in de Arbeitsdienst terecht. Wat dan nog aan klasse- of standsbewustzijn aanwezig zou zijn, daar rekent de Wehrmacht dan mee af gedurende twee jaar. En ze komen er hun hele leven niet meer van los.'²

Reichsjugendführer von Schirach

Hitler plaatst in 1931 de jonge aristocraat Baldur von Schirach aan het hoofd van de Hitlerjugend. Hij krijgt als opdracht de vele versnipperde jeugdorganisaties in het Reich gelijk te schakelen. Wat op het eerste gezicht louter scoutisme is (avontuurlijke bezigheden met broederschap als leidraad)

heeft sinistere bijbedoelingen: de morele vorming van de jeugd door de nazi-ideologen. Ook al wordt geen enkele jongeling gedwongen deel uit te maken van de Hitlerjugend, toch zullen weigeraars afrekenen met intimidatie en uitsluiting uit de gemeenschap.

De eerste en voornaamste opleiding die de jongeren genieten is die tot lichamelijke perfectie. U-

Op zijn laatste verjaardag feliciteert Hitler de in de hopeloze Slag om Berlijn ingezette jeugd

© Alle rechten voorbehouden

← Een affiche van de propagandafilm *Quex*.
De ondertitel spreekt boekdelen:
'Een film over de opofferingsgeest
van de Duitse jeugd'

© Alle rechten voorbehouden

teraard volgen andere deugden, zo getuigt Klaus Mavelshagen (Hitlerjongen): 'Jongens van het Jungvolk zijn sterk, zwijgzaam en trouw. Jongens van het Jungvolk zijn kameraden. Hun hoogste goed is de eer.'³

De paramilitaire opvoeding van de Duitse jeugd dient een 'hoger' doel: het afleveren van soldaten voor de SS, Himmlers zwarte orde.

Quex, de jonge Duitse naziheld op het witte doek

De in 1916 geboren Herbert Norkus is reeds op jonge leeftijd een geëngageerde nazi. Zijn kamera-

den noemen hem Quex, wat kwikzilver betekent in het Duits. Deze naam past volgens zijn maten bij zijn snelle opvolging van bevelen. In 1932 deelt de 15-jarige jongen nazipropagandamateriaal uit in de aanloop naar de verkiezingen. Zijn gezelschap stuit op de Rote Jungfront, een groep communistische jongeren. Een straatgevecht breekt uit: de jonge Norkus wordt neergestoken en overlijdt aan zijn verwondingen. Het overlijden van Norkus gaat dankzij de nazi-ideologen niet onopgemerkt voorbij. De dood van Quex moet een hoger doel dienen en vormt de inspiratie voor een martelarencultus bij de jeugd.

Tegen het einde van het jaar waarin Norkus sterft, verschijnt de roman *Hitlerjunge Quex*. In het najaar van 1933 komt op aandringen van propagandaminister Joseph Goebbels de op het boek gebaseerde film *Hitlerjunge Quex – Ein Film vom Opfergeist der deutschen Jugend* uit. De jonge Duitse acteur Jürgen Ohlsen vertolkt het ideologisch aangepaste levensverhaal van Herbert Norkus. Op het einde van de film sterft de knaap Quex op meer dan heldhaftige manier. In de armen van zijn kameraden kijkt de zwaargewonde Quex voor zich uit en prevelt heldhaftig de volgende laatste woorden alvorens te sterven: 'Onze vlag wappert voor ons

WIST JE DAT...

In de film *Quex* wordt de kneedbare *Hitlerjugend* opoffering voor het Duitse volk aangeleerd. Velen onder hen zullen in de strijd ten onder gaan.

© Alle rechten voorbehouden

uit...' Het beeld gaat over in een heroïsche jongerenoptocht, begeleid door het *Fahnenlied der Hitlerjugend*. Het lied werd geschreven door Baldur von Schirach. Het vat aan met de leuze 'Vorwärts! Vorwärts!' en brengt een duidelijke boodschap. Het refrein spreekt boekdelen: 'Unsere Fahne flattert uns voran – In die Zukunft ziehen wir Mann für Mann – Wir marchieren für Hitler – durch Nacht und durch Not (...) Und die Fahne führt uns in die Ewigkeit! – Ja die Fahne ist mehr als der Tod!' ('Onze vlag wappert voor ons – in de toekomst trekken we zij aan zij – Wij marcheren voor Hitler – door nacht en door nood (...) En de vlag leidt ons naar de eeuwigheid! – Ja, de vlag is ons meer dan de dood!').⁴

Een kritische benadering

De film stelt het kind Norkus niet voor als slachtoffer van de communisten, maar als het kind dat zich voor zijn land en Führer heldhaftig opoffert.

Wolfgang Weiss, destijds lid van de Hitlerjugend, getuigt na de oorlog: 'Hij was 'n lichtend voorbeeld voor ons. Quex was net als

Herbert Norkus tot het allerlaatste bereid. Voor zijn geliefde Führer ging hij zelfs de dood in. Het had allemaal iets mystieks in zich.'⁵

De martelarendood en de belofte op eeuwige roem laat geen enkele jongere onaangeroerd. Sally Perel stelt echter een essentiële vraag: 'Kun je nog 'n grotere misdaad op de jeugd begaan als dit? Dit hield men 12- en 13-jarige jongens voor.'⁶

Tegen het einde van de oorlog offeren hoge nazibonzen de Duitse jeugd op. Goebbels creëert de zogenaamde *Volkssturm*, een volksmilitie bestaande uit ouderen en kinderen. De onschuldige kinderen van de Hitlerjugend worden op zo'n moment niets anders dan kindsoldaten die in de op voorhand verloren strijd worden geworpen met een desastreus einde voor velen tot gevolg...

Holocaustoverlevende Imo Moszkowicz vertelt: 'Schuldig? Nee, schuldig is die jeugd eigenlijk nooit geweest. Ze werd schuldig gemaakt. Door de ouders, de *Fähnleinführer* en door Baldur von Schirach.'⁷

Johan Puttemans

Pedagogisch coordinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Tentoonstelling **Slachtoffers van het beeld**

Deze kosteloze reizende tentoonstelling van de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* wil de bezoeker aanzetten tot reflectie over de kracht en de betekenis van de slachtofferbeelden vandaag de dag. Over wat ze ons doen begrijpen of wat ze ons doen zien zonder dat we het begrijpen, en ook over wat ze verbergen en wat hen ontgaat.

Meer informatie hierover in de rubriek VARIA van deze uitgave.

(1) Systematisch onderricht in bepaalde (politieke) leerstellingen om ze kritiekloos te doen aanvaarden. (Van Dale (1999), p. 1422)

(2) Documentairereeks *Hitlers beulen*. Deel 4: Baldur von Schirach, De Hitler-jongen, ZDF-Production, 2002

(3) Ibidem

(4) <http://ingeb.org/Lieder/vorwärts.html>

(5) Documentairereeks *Hitlers beulen*. Deel 4: Baldur von Schirach, De Hitler-jongen, ZDF-Production, 2002

(6) Ibidem

(7) Ibidem

Het geval Lidice (derde deel)

Hoe kan men het onnoembare
in een memoriaal verwerken?

© www.lidice-memorial.cz

↑ Kunstenaar Marie Uchytilova

In de edities van *Sporen van Herinnering* van maart en juni 2017 hadden we het reeds over het verschrikkelijke lot van de inwoners van Lidice in de Tsjechische Republiek na de geslaagde aanslag van de geallieerden op nazikopstuk Reinhard Heydrich. De wraak van Hitler was echter zonder limiet: na de brutale moord en deportatie van de ouders, werden de germaniseerbare kinderen naar Duitsland gestuurd, om er in nieuwe families op te groeien (SVH nr. 23). De 82 kinderen die de strenge selectie niet doorkwamen, werden in de zomer van 1942 naar het uitroeiingscentrum Chelmno gestuurd, de dood in de gaswagens tegemoet (SVH nr. 24). Uiteraard symboliseren zij binnen deze tragedie de misdaad der misdaden, namelijk aan kinderen, die per definitie onschuldig zijn, komt men niet. Na de oorlog, bij het helen van de wonden stelde men zich terecht de vraag: hoe kan men deze misdaad op een waardige manier gedenken?

Het antwoord kwam er van een vrouw, een kunstenares en leerkracht beeldhouwkunst uit Praag: Marie Uchytilova. Zij besloot in 1969 om een levensgroot beeld te maken waarin alle 82 kinderen voorgesteld zouden worden. Het nam haar ruim twee decennia tijd om het werk te maken. De uitdaging was groot, want van alle kinderen dienden foto's gevonden

te worden om de gezichtstrekken zo exact mogelijk te kunnen reproduceren. Ook kwam zij in contact met moeders uit Lidice die het overleefd hadden. Terwijl Marie Uchytilova aan het beeld werkte, werd haar atelier bezocht door tienduizenden bezoekers van over de ganse wereld. Het beeld werd eindelijk afgewerkt in 1989, toen de plaasteren versie klaar was. De bedoeling was echter het monument in brons te vervaardigen. Dit was spijtig genoeg te duur voor Marie Uchytilova, die slechts 3 van de 82 beeldjes op eigen kosten in het brons kon laten gieten. Tot overmaat van ramp overleed zij onverwachts op 16 november 1989 aan een hartaanval. Haar droom van een monument met 82 bronzen beeldjes bleek in een eerste tijd ten dode opgeschreven. Dit was echter zonder haar echtgenoot Jiří Václav Hampl gerekend, hij nam het project vanaf 1990 over en ging intensief op zoek naar fondsen om alles te bekostigen. De Tsjechische Republiek kwam tussenbeide, maar ook uit het buitenland kwamen er private giften. Tussen 1995, wanneer het betonnen voetstuk geplaatst werd en 2000, wanneer het laatste bronzen beeld op zijn plaats gezet werd, heeft het project niet meer stil gestaan. Sindsdien staan er 42 beelden van meisjes en 40 beelden van jongens met de blik gericht naar de vallei waar ooit hun dorp stond. In de geest van Jiří

Václav Hampl en Marie Uchytilova hebben zij op deze manier hun plaats weer ingenomen bij hun door de nazi's vermoorde ouders.

Zoals de meeste openbare monumenten, heeft het monument van de kinderen van Lidice te kampen gehad met vandalisme. In november 2010 werd, ondanks het bijna sacrale aspect dat de Tsjechen er aan hechtten, een beeld van een meisje op de site gestolen. De zaak kreeg dadelijk veel bijval en het geld om een nieuw beeld te maken werd snel bijeen verzameld. Sindsdien staan er weer 82 beelden, achter een bont geheel van bloemen en speelgoed die de bezoekers er regelmatig komen brengen. Vandaag staan zij, zoals de bedoeling van de beeldhouwster was, symbool voor *alle* kinderen die te lijden hebben van oorlogsmisdaden. ■

Frédéric Crahay

Directeur

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Detail van het
beeld van de
kinderen van
Lidice

© www.lidice-memorial.cz

Hoe inspireren beelden van kinderen jou?

NAAM _____

KLAS _____

Zoek een ander monument op dat het leed van kinderen uitbeeldt:

Om je te helpen, verwijzen we naar het beeld in Londen (zie *Sporen van Herinnering* nr. 23, maart 2017, pag. 10).

Je vindt vast wel iets over de kinderen van Janusz Korczak of iemand anders!

Opdracht:

Schrijf een gedicht rond de emoties die deze beelden bij je losmaken of oproepen.

Voorbeeld:

Ik koos voor het beeld te Lidice de dichtvorm Haiku

"Gesmeed in brons,
naar onze ponems starend
immer herinneren we."
Johan Puttemans

Voor zij die verder willen gaan:

Laat je inspireren door het thema van de jaarlijkse wedstrijd van de vzw Auschwitz in Gedachtenis: 'de grenzen van de waarheid'.

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijks
uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be

De naakte waarheid

Twee meisjes...

Een struikelsteen, dacht ik meteen bij het zien van de foto in een krant van een tweejarige naakte Iraakse jongen die veilig gekoesterd wordt in robuuste militaire armen. De jongen had dienst gedaan als levend schild voor een IS-strijder die zich had overgegeven, en belandde dan in de adoptiearmen van een Iraakse militair. Van strijder naar strijder ging het naakte, weerloze en kwetsbare kind in het oorlogsgeweld van Mosul.

Ik struikelde over de foto in de krant, bleef wat verweesd zitten kijken, en wou de jongen in mijn armen knuffelen alsof het mijn eigen kleinkind was. Zo dichtbij kwam Mosul. Zo dichtbij ook komt de naakte waarheid: zinloos geweld op kinderen blijft van alle tijden. Dat wordt beklijvend en blijvend geïllustreerd door twee foto's van hulpeloze, naakte meisjes in ontzettende oorlogssituaties: Kalevi-Liiva (Estland) 1942-1943, Zuid-Viëtnam 1972. Hetzelfde ondraaglijke leed overbrugt de tussentijd van dertig jaar.

Onschuldig

De foto van Het napalmmeisje Kim Phuc (1972) zit opgeslagen in ons collectieve geheugen. Het meisje is op de vlucht na een vernietigend napalmbombardement op haar dorp. We zitten in het heetst van de strijd in de oorlog in Viëtnam. De VS-invasie

steunt het Zuid-Viëtnamese leger in haar pogingen om een dam op te werpen tegen het communistische regime van Noord-Viëtnam, tegen de rebellen van de Vietcong. Maar dat lukt niet echt. De strijd escaleert, het wild rondslingerende geweld wordt ontembaar. Een brandhaard wordt het, een oncontroleerbare uitslaande brand, met o.a. zware bombardementen, giftige agent orange, en napalm.

Kim Phuc werd het symbool van de verschrikkelijke napalmbombardementen en van oorlogsgeweld in het algemeen. De foto toont onverbloemd hoe het meisje en de kinderen rondom haar de speelbal zijn in een wreed spektakel. De apocalyptische beelden kwamen begin jaren zeventig van vorige eeuw zomaar via het televisiescherm de huiskamer binnen gerold. Ongegeneerd. Voor de eerste keer werden oorlog en schending van mensenrechten zo sterk gemediaiseerd via het massamedium televisie.

Die mediatisering zorgde er evenwel voor dat de wereld een geweten werd geschopt: dit kan niet, dit mag niet. De indruk die de foto van het napalmmeisje naliet op de publieke opinie was zeer groot. Bovendien was de foto een verhaal: het meisje heeft een naam, zal worden opgevangen, herstelt en kan aan een nieuw leven beginnen in de VS, na het onvoorstelbare leed dat ze als kind

heeft gedragen, samen met de brandende pijn van het napalm. Als kind was ze op de verkeerde plaats, in een dorp waar Vietcongrebellen zich schuilhielden tussen de dorpsbewoners. Zo werd ze een vijand. En 'collateral damage'. Een kind.

Het meisje van Kalevi-Liiva is naamloos slachtoffer geworden van ontzettende mensonwaardige nazi- en SS-brutaliteiten - evenwel bedacht en uitgevoerd door mensen. In de *Judenaktion* in de duinen van het bezette Estland liep ze als weerloze prooi van niets ontziende *Einsatzgruppen* haar brutale dood tegemoet. Ze moest vernietigd worden. Omdat ze joods was, en dus een vijand. Zij was geen 'collateral damage'. Zij werd bewust vermoord.

Wie is het meisje? Niets blijft er van haar over. Behalve dan deze foto, van één van de beulen van het *Kommando* die de actie graag in beeld bracht als herinnering, als aandenken aan de *Aktion*. Zij kreeg geen kansen meer. Zij werd niet opgevangen. Zij werd niet getroost, voor haar was er geen uitweg. Integendeel: haar fundamentele recht op leven werd brutaal weggerukt. Niet door een naamloos tuig, wel door een mens dichtbij die aanlegde, bewust mikte, geen kogel *um sonst* wou of mocht verbrassen en het naakte meisje kapot schoot. In de rug.

Waarom moest het meisje vernietigd worden? Omdat ze een joods

← Deze foto van het meisje waarvan het naakte lichaam helemaal verbrand is door napalm, schopte de wereld een geweten

© Huynh Cong Ut

meisje was. Zij was op de verkeerde plaats en behoorde volgens de nazi's tot een inferieure groep van het bestaan, niet van het leven. De vijand dus. Voor hen was het meisje geen mens. Voor de nazi's en SS was Het meisje van Kalevi-Liiva een *Stück, Balastexistenz zum vernichten*. Dat is de naakte waarheid, niet om van weg te kijken. De beelden toen? De wereld wist het niet, wou het niet weten. De wereld zag het niet, keek niet om naar wat gebeurde *im Osten*. Wie wel met voldoening keek? De top van de nazi's en SS'ers. Dergelijke foto's en beelden brachten verslag uit over het verloop van de *Aktionen* van de *Einsatzgruppen*. Ze werden vaak zelfs gebundeld in fotoalbums als geschenk voor de hoge oversten.

Het meisje van Kalevi-Liiva zit echter niet in ons collectieve geheugen opgeslagen. Nog niet.

Alleen

Allebei zijn ze weerloos, allebei zijn ze slachtoffer van onwaarschijnlijk bruto geweld, allebei laten ze me struikelen over onmetelijke machteloosheid. Over onduidelijke vernietiging van jonge onschuld. Het went nooit.

Het napalmmeisje schreeuwt het uit van de brandende pijn en panische angst. Ze wordt omringd door andere kinderen, ook alleen. Elk met zijn of haar pijn. Het meisje van Kalevi-Liiva, al meer vrouw, berust in haar onafwendbare lot, kruist de handen alsof ze bidt. Alsof ze zo het onaanvaardbare,

het ondraaglijke probeert te dragen. Waar is God? Waar is de zon? Is er echt niemand? Ondanks haar wanhoop straalt ze innerlijke kracht uit in haar alleen zijn, verlaten door iedereen, met enkel zwaar bewapende beulen om haar heen. Het is alsof het meisje prevelt vergeet me niet, laat me niet alleen, vertel de wereld mijn verhaal, bid met mij, bid voor mij. Het went nooit.

Allebei worden ze geschaduwd door het silhouet van een soldaat: een militair op de foto van het napalmmeisje, een lid van de *Einsatzgruppe* op de foto van het meisje van Kalevi-Liiva. De militair achter het napalmmeisje drijft haar weg van de brand, de vuurhaard van geweld. Hij is getuige van de wreedheid, en leidt het meisje weg van de Apocalyps

© www.granger.com

Massale executies werden uitgevoerd in Kalevi-Liiva door Estse nazi-collaborateurs onder Duits toezicht. Ten minste twee treinladingen Joden kwamen er aan: een uit Theresienstadt en een andere uit Duitsland.

ETHISCHE REFLECTIES

Wat vind je van de volgende stellingen:

- Beter één gekend kind herdenken in plaats van honderdduizenden naamloze kinderen.
- Gedenken van één kind is het gedenken van een symbool.
- Beter een uitgevonden symbool herinneren in plaats van een massa die in de vergetelheid raakt.

ten, om haar als mijn eigen klein-kind in mijn armen te knuffelen. Om nooit te vergeten dat zij één van de anderhalf miljoen joodse kinderen is die door de nazi's en SS-terreur uit het leven gerukt werden tussen 1939 en 1945. Negen op de tien joodse kinderen in Europa. Zonder reden, brutaal, door mensen.

Het went nooit.

Laten we blijven struikelen over elke aanslag op de rechten van het leven, op de onschendbaarheid van het onschuldige kind. Met of zonder naam. Of toch, Liiva. Uit respect, als teken van hoop, en als aandenken in ons collectieve geheugen. ■

Bruno Neuville

Bruno Neuville
Gids Kazerne Dossin Mechelen

1954'er, narratieveling, reiziger, bedachtzamer, soberling, heler, familieman, wegger, rust-zoeker, dichter, achteromkijker, twijfelaar, wereldverzamelaar, communicatieveling, bruggenbouwer, mensverkenner.
En route. Leven is reizen, bergen en bergen verzetten.

naar broze veiligheid. Hij probeert haar te behoeden voor meer onheil door haar in de richting te sturen van opvang, beschutting en hoop op geborgenheid.

Hoop ontbreekt op de foto van Het meisje van Kalevi-Liiva. Trefend en suggestief op de achtergrond is de stapel kleren die suggereert wat aan de foto voorafging. Het meisje werd eerst gedwongen zich volledig uit te kleden om dan naakt en weerloos, ultiem vernederd in de rug geschoten te worden, en in een massagraf gegoooid te worden. Niemand hoorde haar, niemand las over haar in de krant. Niemand zag haar gevouwen handen. Niemand gaf om haar. Het meisje was weg. Niets bleef nog van haar jonge lichaam en geest. Niets. Het went nooit.

Tijdloos

Ik struikel over de bewuste foto's omdat het nooit stopt: kinderen, jonge levens misbruiken en bloot stellen aan gruwel en oorlogsgeweld. De foto's laten me stil staan bij het leven, en vooral bij het recht op leven en geluk van kinderen. Zo tijdloos dichtbij komen de foto's uit Mosul, Viëtnam, Kalevi-Liiva. De lijst van plaatsen van geweld en schendingen van mensenrechten van mannen, vrouwen en kinderen die vaak naamloos uit het leven verdwijnen is tijdloos en eindeloos.

Het meisje van Kalevi-Liiva heeft geen naam. Laat me haar Liiva noemen. Ik onthoud haar frêle, angstige gelaat en de naam die ik haar geef. De foto en de naam helpen om haar nooit te verge-

Reizende tentoonstelling van de vzw Auschwitz in Gedachtenis

Slachtoffers van het beeld

Over het creëren, hernemen en bekritisieren van clichés

Slachtoffers van oorlogen, van natuurrampen, van epidemieën... Burgerslachtoffers dringen de laatste vijftig jaar ons dagelijks leven binnen. We zien hen in de kranten, op televisie, op affiches in de straat, in de metro. De beelden zijn in zekere zin banaal geworden, en hebben daarom niet altijd het gewenste effect...

Deze beelden zijn bedoeld om ons meteen aan te grijpen en een reactie uit te lokken, luttele seconden nadat ons oog erop valt. Ze mobiliseren codes en stereotypen uit ons cultureel geheugen om een voorstelling te maken van radicaal geweld, terreur, verschrikking, Kwaad.

Maar geven de beelden die vandaag ons visueel veld overwoekeren, werkelijk een juiste voorstelling van de slachtoffers? Is het niet eerder zo dat achter een eenvoudig cliché aangedikt met een slogan, net als in elke reclamecampagne, een andere realiteit schuilgaat? Kunnen journalistieke, publicitaire en/of humanitaire procedés wel een verklaring bieden voor de extreem gewelddadige situaties en gebeurtenissen waaraan zij refereren?

Burgerslachtoffers van collectief geweld, of dat nu te wijten is aan een natuurramp, een epidemie of een oorlog, worden vandaag de dag vrijwel steevast opgevoerd als slachtoffers die gered en herinnerd moeten worden.

Het lijkt voor iedereen vanzelfsprekend dat we hen zo snel mogelijk

ter hulp schieten, en dat mensen die onrecht hebben geleden niet vergeten mogen worden. Men komt op voor morele waarden, roept op tot hulpacties. Men houdt de herinnering telkens levendig in de hoop dat zoiets NOOIT MEER zou gebeuren. Men levert bovendien kritiek op de media die onze televisieschermen overspoelen met schrijnende beelden.

Maar beseft men wel dat de voorstelling van de slachtoffers even belangrijk is als de slachtoffers zelf?

Deze voorstelling gebeurt conform bepaalde codes, waarbij gebruik wordt gemaakt van referenties die meestal niets te maken hebben met het slachtoffer in kwestie.

We vragen ons af welke precies de beelden zijn die op ons netvlies gebrand blijven.

Vanaf de jaren 70 wordt het beeld van het burgerslachtoffer steeds vaker opgevoerd. De voorstelling ent zich op dat moment op de beeldcultuur van de concentratiekampen. Een breekpunt vormt de oorlog van Biafra (1968-1971), toen een ware communicatiecampagne de televisieschermen overspoelde met Afrikaanse kinderen met gezwollen hongerbuikjes. Op datzelfde moment keerde de publieke opinie zich tegen de imperialistische machten vanwege het politiek protest tegen de Vietnamoorlog, dat werd geschraagd door repor-

tages van journalisten.

In enkele jaren tijd echter veranderde het uitgesproken politieke discours van de journalisten in een humanitair engagement. De lichamen van de gedeporteerden die we bekeken en herbekeken werden zo standaardmodellen van de herinnering maar ook van de humanitaire actie.

Ze ondergingen daarom opmerkelijke veranderingen en samen met andere modelbeelden, gebaseerd op de ongelukkige kindertijd, schetsen zij het immense landschap van het wereldwijde lijden.

'Zonder beeld geen verontwaardiging: het ongeluk treft enkel de ongelukkigen. Dat maakt het net erg moeilijk om hen een helpende hand te reiken, een hand van broederlijkheid. De grootste vijand van de dictatuur en de onderontwikkeling blijft de fotografie, en het schokeffect dat zij te weegbrengt. Laten we de fotografie dan ook erkennen zonder erin te berusten: dit zijn nu eenmaal de wetten van het media-circus. Laten we de fotografie gebruiken.' (Bernard Kouchner)

Laten we de fotografie gebruiken – zegt Bernard Kouchner. Moeten we het beeld werkelijk gebruiken? Is dat niet precies wat propaganda doet? Gaat het hier niet om een nieuwe vorm van propaganda?

In de jaren 90 beginnen humanitaire organisaties, fotografen en journalisten kritiek te uiten op de

spectaculaire enscenering van het 'slachtoffer in gevaar'. Ze beginnen zich af te vragen of we zonder beelden kunnen, en of het publiek wel kan 'lezen'. Deze vraagstelling geeft in sommige gevallen aanleiding tot nieuwe gedragscodes en een nieuwe aanpak.

Waarom raken bepaalde beelden ons?

Omdat we er een vorm van lijden in herkennen waaraan onze opvoeding, in de brede zin van het woord, en onze cultuur – onze culturele opvoeding – al een betekenis gaven nog voor we met speci-

fieke beelden werden geconfronteerd. Omdat we niet onverschillig staan tegenover de slachtoffers die men in beeld brengt (hoe zou dat ook kunnen, zeker wanneer het gaat om vrouwen en kinderen: kwetsbare wezens).

Uiteraard is de emotie niet negatief op zich. Emotie is fundamenteel om evenwichtige relaties op te bouwen met onze naasten, om te functioneren binnen de maatschappij en als mens. Emoties zetten ons aan tot nadenken en brengen ons dicht bij datgene waarover we nadenken. Emoties zijn echter problematisch wan-

neer ze een doel op zich worden: de toeschouwers doen verdrinken in hun tranen, en daardoor het oordeel vertroebelen. Ze zijn ook problematisch wanneer ze worden aangewend om mensen te manipuleren (zoals propaganda dat doet).

Deze tentoonstelling wil de bezoeker aanzetten tot reflectie over de kracht en de betekenis van de slachtofferbeelden vandaag de dag. Over wat ze ons doen begrijpen of wat ze ons doen zien zonder dat we het begrijpen, en ook over wat ze verbergen en wat hen ontgaat.

© yzw Auschwitz in Gedeachtenis

Het uitleen van deze tentoonstelling is volkomen kosteloos. U kan de uitleenvoorwaarden en de technische fiche aanvragen per mail.

Er bestaat een catalogus van deze tentoonstelling bestaande uit 24 pagina's in kleur, waaronder een 'pedagogische rondleiding' en een uitgebreide bibliografie en sitografie. Deze catalogus kan aangekocht worden voor de prijs van 5€. Bij aankoop van de catalogus krijgt u tevens het didactische mapje (goed voor 3 x 6 leerlingen).

Info en reservatie:
georges.boschloos@auschwitz.be

De Stichting Auschwitz
Mémoire des signes
De Federatie
Wallonië-Brussel
stellen voor

SLACHTOFFERS

VAN HET BEELD

OVER HET CREËREN,
HERNEMEN EN
BEKRITISEREN VAN CLICHES

Curator : Gwenaelle Aznar
Supervisie : Philippe Mesnard

Deze tentoonstelling is een adaptatie en een synthese met pedagogisch doel van de originele tentoonstelling "Prisonniers de l'image" (Curateur: Philippe Mesnard) voorgesteld aan het Centre d'Histoire de la Résistance et de la Déportation (CHRD) te Lyon tussen oktober 2005 en januari 2006.

Wij bedanken het Centre de direction habillée Rivet, Laura Pralon, het Mémoire de la Shoah, het PHODRI, Arsen Zander Gheenen en Arsen van de Wereld, Arsen contre la haine et l'ignorance, le Secours catholique, Beretson en Nicos, Bied, Sur de Wele, de Wereld, Die Zeit, de Gouden 2, L'Unité, l'Esprit, Le Nouvel Observateur, het Anglaise, Libération, het eigenlijke Gerecht en, vooral, Georges Harlan en het team, met een bijzonder dank aan het digitale Centre.

Gedrukt door: Auschwitz

Mémoire des signes

STUDIEREIS

IN HET SPOOR VAN DE SHOAH IN POLEN

6 tot 13 augustus 2018

Waarom zou u in de zomermaanden plekken als Sobibór en Treblinka bezoeken?

Het bezoeken van Auschwitz-Birkenau is sinds 40 jaar één van de hoofdactiviteiten van de Stichting Auschwitz/Vzw Auschwitz in Gedachtenis. Deze studiereis waarbij elk jaar een aantal overlevenden ter plaatse hun herinneringen delen met de deelnemers aan deze reis, is een waar begrip geworden voor leerkrachten en historici. Maar wat zo lang over het hoofd werd gezien, is dat Auschwitz eigenlijk het eindpunt is van het gehele nazi-uitroeiingsproces. Daarom hebben wij sinds een viertal jaar een geheel nieuwe studiereis opgebouwd: *In het spoor van de Shoah in Polen*.

Deze reis brengt een kleine groep van een 20-tal geïnteresseerden gedurende 8 dagen langs de voormalige getto's, de plekken

van verzameling en deportatie, en de uitroeiingscentra. We bezoeken er elke keer een stad, spreken er over de Joodse cultuur die er werd weggevaagd, en begeven ons naar de *Umschlagplatz* van waaruit de deportaties plaatsvonden. Na elk bezoek van een stad, begeven we ons naar de plek waar het verhaal stopte voor de gedeporteerden: het uitroeiingscentrum.

De plekken die wij aandoen zijn: Warschau, Łódź, Radom, Lublin, Zamość, Włodawa en Siedlce. Wij bezoeken de memorialen en musea van Chelmno nad Nerem, Majdanek, Bełżec, Sobibór en Treblinka. Elk bezoek wordt didactisch ondersteund door tekeningen en plannen, foto's en archiefdocumenten, en getuigenissen zowel van overlevenden als van beulen. De bezoeken worden door onze eigen historici in het Nederlands geleid.

Praktisch:

Op 3 februari 2018 organiseren wij een informatiesessie waarbij u kosteloos en vrijblijvend kan komen kennis maken met deze uitzonderlijke studiereis.

Op 2 juni 2018 houden wij een vormingsdag om u wegwijs te maken in de historische context van de reis. De prijs bedraagt 650€ per persoon (berekend op basis van tweepersoonskamers). Zijn inbegrepen: de heen en terug vluchten (Brussel/Warschau), private bus met chauffeur gedurende 8 dagen, 7 overnachtingen in comfortabele hotels met uitgebreid ontbijt, twee warme maaltijden per dag, alle ingangstickets voor de groepsbezoeken. Een betalings spreiding in drie termijnen wordt aangeboden.

Voor informatie en inschrijvingen:
georges.boschloos@auschwitz.be

CONTACTGEGEVENS

vzw Auschwitz in Gedachtenis
Stichting Auschwitz
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Tel.: 02/5127998
Fax: 02/5125884

info@auschwitz.be
www.auschwitz.be

Met steun van:

Eindredactie: Henri Goldberg
Hoofdredeactie: Frédéric Crahay, Johan Puttemans
Redactiesecretaris: Georges Boschloos
Redactiecomité: Dirk Lagast, Marjan Verplancke, Dimitri Roden, Yves Monin, Jean Cardoen
Graficus: Georges Boschloos
Drukker: EVM Print

